
Bojan Godeša

Odmevi o razmerah v Prekmurju v prvih mesecih madžarske okupacije v ljubljanskem legalnem dnevnem časopisju

I.

Slovenski predvojni tisk v Ljubljanski pokrajini, kjer se je v času po okupaciji Slovenije do kapitulacije Italije slovenstvo edino še lahko javno manifestiralo, z redkimi izjemami ni bil prepovedan in ukinjen. Ob mnogoštevilnih ilegalnih tiskovinah, ki so jih izdajali zastopniki najrazličnejših medvojnih političnih in idejnih izbir, je tako izhajalo tudi legalno, to je od okupatorja dovoljeno, slovensko časopisje. To je bilo seveda uradno podrejeno italijanski cenzuri. Izvajal jo je poseben cenzurni urad pod vodstvom Umberta Urbanija, sicer znanega poznavalca in prevajalca slovenske literature, ki se je tudi rad družil s slovenskimi kulturnimi delavci. Kakšne so bile tedaj razmere, slikovito opisuje Ruda Jurčec v svojih spominih *Skozi luči in sence*: "Po našem nadstropju se je širilo brezdelje. Pri obeh listih (Slovenec in Slovenski dom - op. p.) ni bil nikdo odpuščen; za kolikor toliko svobodno pisanje nam je bila na razpolago samo ena stran, dokler nam nam proti koncu leta niso dovolili štiri strani."¹ Kljub nadzoru in 'utesnjenosti' in kljub razkosanju slovenskega nacionalnega ozemlja, pa so ljubljanski dnevnikarji vseeno prinašali celo vrsto vesti tudi o življenju v slovenskih krajih izven Ljubljanske pokrajine. Bilo pa je bilo tudi precej poročil o razmerah v drugih jugoslovanskih pokrajinah (predvsem Hrvaški in Srbiji, deloma tudi Bosni).

II.

Kako so Prekmurci doživeli in kaj se je dogajalo v Prekmurju na dan napada sil Osi na Jugoslavijo 6. aprila 1941, je zelo verodostojno in izčrpno poročalo Jutro 8. maja 1941: "Cvetna nedelja je bila lepa, sončna, zrak je dišal po svežem zelenju, po cvetočih črešnjah. Po cestah med njivami so hiteli ljudje k maši. Zvonovi so praznično zvonili. V cerkvah so duhovniki blagoslavljali butare in ljudje so molili za mir. A ljudje se še niso utegnili vrniti od pozne maše, ko je v zraku že završalo. - Beograd so bombardirali! Ljudje so se prestrašili. Začutili so dim v zraku - dim po smodniku. In potem se je vse razvijalo z bliskovito naglico: od Gornje Radgone se je slišalo streljanje. Pribežal je vojak s čepico v roki in zaklical ljudem nekaj napol razumljivih besed. Razumeli so en sam vzklík: - Naši se umikajo!... In poročilo je šlo od ust do ust, iz vasi v vas, od Sobote do Lendave, od Dokležovja na Muri do Turdkove tam daleč v hribih. Vsa pokrajina je začutila oster piš vetra, nedeljsko razpoloženje je namah ugasnilo. Ljudje so govorili. Slišale so se najbolj neverjetne govorice. Pravili so, da je v Radgoni neka ženska ubila dva nemška vojaka, potem so ubili tudi njo. Da je Ljubljana porušena in v plamenih. Med govoricami, ki so jih ljudje ponavljali drug za drugim, ne da bi vedeli, ali naj jim verjamejo ali ne, je padel strahovit pok. Petanjski most, najlepši most med vsemi na vsem Štajerskem

¹ Ruda Jurčec: *Skozi luči in sence* (1914-1958), III. del (1935-1941). Buenos Aires 1969, str. 371.

in Prekmurskem, je zletel v zrak. Prišlo je vojaštvo in se umikalo dalje. In nad Prekmurje so pribrnela letala, izvidniška letala, ki so preteče grmela nad mirnimi prekmurskimi vasmimi in hitela dalje proti Muri. In že je šla od ust do ust govorica, da je nemško letalo padlo v Muro in so ga mlinarji pomagali reševati. Nemški vojaki so previdno šli dalje, ker niso vedeli, kako močan je nasprotnik. Prišli so do Sobote in so jo zavzeli brez odpora. Tu jim je zmanjkalo bencina in napredovanje se je ustavilo. A le za trenutek, kajti kmalu nato se je zemlja tresla pod težkimi avtomobili, ki so hiteli proti Beltincem. In preden je sonce zašlo, je bilo vse Prekmurje zavzeto.

Dan je bil dolg kakor večnost. Strašen dan, ko so ljudje čutili, kako se majejo temelji države... (...) In dan, dolg in poln dogodkov se je počasi nagnil proti večeru. Sonce je zahajalo onkraj prekmurske ravnine. Ljudje so zatemnili stanovanja. In padla je noč, prva nemirna noč v Prekmurju."²

Oris zasedanja Prekmurja in kratkotrajne nemške okupacije ter prihod madžarskega okupatorja je priobčil Slovenec 2. maja 1941. To je bila sploh prva obširnejša novica o novih razmerah v Prekmurju. V članku *Prekmurje pod madžarsko oblastjo* je pisalo: "Prekmurje je v 10 dneh menjalo tri gospodarje. Že na cvetno nedeljo zjutraj ob 8 so prišle prve izvidnice nemške vojske v Soboto. Sprejeli so jih župan, glavar in drugi predstavniki Sobote. Vojska, ki je prišla čez čas, je nato obvarovala Sobočane pred veliko nevarnostjo: množice okoličanov so namreč napadle nekatere židovske trgovine in stanovanja in jih oropale. Po odločni intervenciji nemške vojske je bil vzpostavljen red in zavarovana zasebna lastnina meščanov. Na hišah so zaplapolale rdeče zastave s kljukastim križem in kljub prvemu razburjenju se je Prekmurje kmalu vrnilo v normalno življenje pod novimi okolnostimi.

Po dogovoru med obema sosednjima zavezniškima državama pa je že teden kasneje nemška vojska odšla iz Prekmurja in ga prepustila madžarskim četam. Prevzem oblasti po madžarski četah je bil na glavnem trgu in je potekal v prav prisrčni slovesnosti. Na okrašeni tribuni so bili zbrani vojaški in civilni zastopniki z obeh strani. V imenu prekmurske javnosti so govorili župan g. Hartner, dekan g. Krantz in drugi. Na hišah in javnih poslopih so zavibrle madžarske rdeče-belo-zelene trobojnice in mnogi domačini so okrasili z njimi gumbnice na suknjah. V nemški upravi so ostale do konca preteklega tedna še nekatere obmejne vasi, ki pa so zdaj prešle pod madžarsko upravo, tako da je končno celo Prekmurje in Medmurje v starih mejah kakor pred svetovno vojno. (...)

Prekmurje je zdaj pod vojaško upravo, čije poveljnik je polkovnik g. Jožef Radvanyi, izobražen in ljubezniv predstavnik madžarske vojske, ki poleg petih drugih jezikov dobro obvlada hrvaški jezik in z veliko taktnostjo in obzirnostjo skrbi, da bo prehod v nove razmere čim manj prizadejal prebivalstvu. Tudi ostali častniki in civilni predstavniki, zlasti novi glavar g. dr. Olajs, gredo prebivalstvu v vsakem oziru na roko, tako da si nova uprava takoj osvojila zaupanje vsega prebivalstva."³ Ob tej idilično opisani zamenjavi okupatorja in vzpostavitvi madžarske vojaške uprave v Prekmurju so bili v že omenjenem članku *Usoda Prekmurja* v Jutru prisotni tudi drugačni poudarki. Ti so se kazali predvsem v podtonih: "Teden dni po zasedbi pa so

² Jutro, XXVII, 8. 5. 1941, št. 109; Usoda Prekmurja.

³ Slovenec, LXIX, 2. 5. 1941, št. 102; Prekmurje pod madžarsko oblastjo.

se Nemci umaknili iz Prekmurja in ga prepustili Madžarom. Ljudje so brez teka používali velikonočni žegen. Na veliko soboto pač nikjer niso goreli kresovi. Velikonočna nedelja je bila tiha kakor velikonočni petek. V Lendavo in Soboto so prišli Madžari. Takoj so izdali oklic v madžarščini in v prekmurščini Štefana Kuzmiča. Prihajali so stari gospodarji Prekmurja, katerih veleposestva je agrarna reforma razdelila kmetom."⁴

III.

Težnja madžarskih okupacijskih oblasti po vzpostavitvi stanja pred prvo svetovno vojno, ko je bilo Prekmurje kot edina slovenska pokrajina v ogrski polovici habsburške monarhije, se je kazala na vseh področjih. Tako je o pretrganju prometnih poti med Prekmurjem in ostalimi slovenskimi kraji v prvih dneh okupacije pisal že potopisec v članku *Od Maribora do Ljutomera* v Jutru konec aprila 1941. V tej nasploh prvi omembi Prekmurja po napadu na Jugoslavijo, ki se ga sicer dotika le obrobno, je bilo med drugim zabeleženo tudi naslednje: "Sonce je že skoraj zahajalo, ko se je autobus ustavil v vasi ob Muri. Tisti, ki so bili namenjeni dalje proti Prekmurju, so tu izstopili. Potem so se napotili peš proti domovom onkraj Mure, dvajset, trideset in več kilometrov daleč." Opis prekmurskih razmer pa je zaključil z ugotovitvijo: "Onkraj vasi je šumela Mura, ki zdaj znova deli Štajersko od Prekmurja."⁵ Odrtranost Prekmurja od ostalih slovenskih pokrajin seveda ni bila le prometna, temveč je imela večpomenski značaj. Posebej je njen simbolni pomen razviden tudi v večkrat omenjenem članku *Usoda Prekmurja*, kjer je avtorica K. Š. začela nostalgичen opis razmer s povednim stavkom: "Most, po katerem je tekla železnica čez Muro in ki je vezal Prekmurje s Štajersko, leži zdrobljen v reki. Pokrajina je še tišja, odkar ni več slišati ropotanja vlakov, odkar na postajah to in onkraj Mure stoje prazni vagoni. Zdaj je čas, ko je po dvakrat na teden šel iz Murske Sobote transport sezonskih delavcev in pesem ljudi, ki jih je usoda leto za letom gnala na tuje, je zvenela za njimi. Letos ni transportov, letos hodijo ljudje peš do prve borze dela, v Ljutomer ali v Maribor, hodijo skrivaj in ponoči, iz vsake vasi, iz sleherne hiše."⁶

O takošnjem vzpostavljanju prometnih vezi Prekmurja z Madžarsko oziroma o obnovitvi tistih izpred leta 1918 je pisal že 2. maja 1941 Slovenec: "Promet je delno že vzpostavljen. Pri Hodošu je položen tir v dolžini 300 metrov in te dni je že pripeljal v Soboto motorni vlak iz Davidhaze, s katero je zdaj vzpostavljena dnevna zveza. Vlak vozi tudi do Beltincev, naprej pa ne, ker je železniški most čez Muro porušen. Promet oskrbujejo madžarski železničarji skupaj z delom domačega osebja."⁷

O novih povezavah in spremembah v Prekmurju govori tudi članek *Ko cveto v Prekmurju akacije...*: "Motorni vlak, ki vsak dan nekajkrat hiti skozi Prekmurje, se je ustavil. (...) Muraszombat - je napisano z velikimi črkami ime postaje na postajnem poslopju. Sprevodniki in železničarji, ki tekajo ob vlaku, govore madžarsko. Kostanji pred postajo cveto, s poslopja plapolata madžarska zastava. (...) A vlak ni obrnjen proti zahodu, kakor lani, ne bo več ropotal proti Muri, skozi tihe obmurske vasi tja proti

⁴ Jutro, 8. 5. 1941, št. 109; Usoda Prekmurja.

⁵ Jutro, 25. 4. 1941, št. 98; Od Maribora do Ljutomera.

⁶ Jutro, 8. 5. 1941, št. 109; Usoda Prekmurja.

⁷ Slovenec 2. 5. 1941, št. 102; Prekmurje pod madžarsko oblastjo.

Mariboru ali Ljubljani. Njegov cilj je Sombathely, in tam se bodo poti ljudi, ki sede stisnjeni v vlaku, razdelile po vsej Madžarski."⁸ Novo usmerjenost je zgovorno odražal tudi naslov potopisa *Od Murske Sobote do Budimpešte* v Jutru 18. maja 1941, še bolj pa njegove uvodne besede: "Na cestah, ki vežejo Prekmurje z Madžarsko, so dvignili zapore. Na široki, tlakovani cesti, ki drži nad Lendavo do meje, poganja trava. Dolga leta ni bilo tu nobenega prometa, cesta je bila zaprta. Zdaj je zapora dvignjena in veliki avtobusi, polni potnikov, hitijo iz Lendave proti Veliki Kaniži."⁹

IV.

Z madžarsko okupacijo je prišlo do spremembe zunanje podobe in življenjskega ritma, kar je npr. razvidno iz članka *Prekmurje pod madžarsko oblastjo*: "Prihod madžarske vojske je močno razgibal soboške ulice, ki pa so zdaj dobile spet prejšnjo sliko. Nekaj trgovin je zaprtih, ker so trgovci prodali vse blago. Trafike so spet založene s tobakom, samo da so Drava, Zeta, Ibar itd. zamenjale Hunia, Levente, Memphis, Sport itd. iz madžarske monopolske režije. Do 29. t. m. mora biti zamenjan ves denar v penge, in sicer po kurzu 10 dinarjev za 1 pengö. Denar zamenjujejo vsi soboški denarni zavodi in po navalu sodeč, mora biti v Prekmurju precej denarja."¹⁰ Domneva o nemajhnih količinah denarja se je potrdila, tako da je Jutro v prvi polovici junija, ko je bila menjava zaključena, zapisalo: "V soboški denarnih zavodih ga je bilo zamenjanega za 50 milijonov, v lendavskem pa za 30 milijonov dinarjev. Nihče ni pričakoval, da imajo ljudje toliko denarja skritega. Tako je marsikdo, o katerem so mislili, da je siromak in je užival kmečko zaščito, zamenjal nad 100.000 din."¹¹

V člankih je bilo precej omemb o trenutnih življenjskih razmerah. Tako je bilo v sestavku *Ko cveto v Prekmurju akacije...* zapisano: "Tudi v trgovinah je ves dan živahen promet, dasi so že slabo založene, ker nekaj časa ni bilo nobenega dovoza. Dovolj pa imajo še sladkorja in ga, kakor pravijo, kupujejo po 12 dinarjev kilogram. Kave in čaja skoraj ne poznajo več, veliko pa je v zadnjem času povpraševanje po usnju za podplate, ki je že na karte."¹² Članek *Življenje v Prekmurju* pa je poročal: "Cene blagu so za 10% do 20% višje od prejšnjih. Meso in mast se še dobi, goveje je po 18 do 20 din kilogram, svinjsko po 24 do 28 din. Dovolj je še tudi slanine, ki je po 28 dinarjev, dočim je mast po 32 dinarjev. Jajca so po dinarju, mleko po 2 do 2,50. Kokoši prodajajo po 30 do 35 din kos. Prebivalci so morali prijaviti vso svojo živino in perutnino, klanje prašičev do 80 kg težkih je strogo prepovedano. Bela moka je še vedno po 9 dinarjev. V pekarnah imajo še vedno na razpolago vse vrste peciva in belega kruha. Krompir je po 1,50 do 2 dinarja. Nekoliko dražje so cigarete, vžigalice pa so po 75 par škatlica, v kateri se nahaja preko 100 žveplenk."¹³

V.

⁸ Jutro, 17. 5. 1941, št. 117; Ko cveto v Prekmurju akacije...

⁹ Jutro, 18. 5. 1941, št. 118; Od Murske Sobote do Budimpešte.

¹⁰ Slovenec, 2. 5. 1941, št. 102; Prekmurje pod madžarsko oblastjo.

¹¹ Jutro, 9. 6. 1941, št. 134; Kako je danes v Murski Soboti.

¹² Jutro, 17. 5. 1941, št. 117; Ko cveto v Prekmurju akacije...

¹³ Jutro, 29. 5. 1941, št. 126; Življenje v Prekmurju.

S ponovno vzpostavitvijo upravne ureditve izpred leta 1918 se je najbolj spremenila vloga Murske Sobotne. Tako je Jutro sredi maja 1941 zapisalo: "Okrožnega sodišča ni več, zato pa bo Murska Sobota dobila večjo vojaško posadko. Namesto Sobotne bo poslej bolje uspevala Lendava s povečanim okrajem."¹⁴ Jutro je konec maja 1941 znova pisalo: "Tudi Murska Sobota je postala tišja: Kmetje, ki so prihajali na okrožno sodišče, na pošto, na srez, po najrazličnejših drugih opravkih, zdaj ne prihajajo več, ker sodišče ne posluje, pošta je zaprta. (...) Že dolgo ljudje niso videli časopisov, po stenah kavarn in gostiln vise stare številke Gostilničarskega vestnika, nemški ali madžarski časopisi."¹⁵ Spremenjena vloge Murske Sobotne je bila vidna tudi drugače: "Ko se zmrači in v hišah prižgejo luči. Takrat zadoni iz kavarne, v kateri se zbirajo madžarski častniki, melanholična ciganska godba. Častniki prepevajo, kozarci se z žvenketom razbijajo ob zidu ali na tleh."¹⁶ Murska Sobota naj bi namreč, kot je poročalo Jutro, postala garnizijsko mesto.¹⁷

Posledice okupacije pa so kljub postopnosti bile vse bolj očitne, tako da je konec maja 1941 Jutro poročalo: "Počasi, bolj ali manj neopazno se vrše spremembe v življenju v Prekmurju. Kmetje, ki še prihajajo v Mursko Soboto, postajajo pred plakati, ki jih je madžarska oblast nalepila na javna poslopja, plakate z navodili, z opomini, s prepovedmi in zapovedmi. Na hiši sreskega načelstva visi velik dvojezični napis "Sziouna sodba" - preki sod - in pod velikim naslovom opomin: 'Šteri tou ne posluhne, gauge dosegnoti ma...'"¹⁸ Zaradi cenzure ljubljansko časopisje seveda ni moglo povsem odkrito pisati tudi o temnih plateg madžarske okupacije v Prekmurju, vendarle pa so v nekaterih pogledih (predvsem Jutro) prikazovali razmere v tako sivih tonih, da je bilo bistvo jasno tudi morebitnemu ne najbolj poučenemu bralcu. Tako na primer članek *Življenje v Prekmurju* piše: "Življenje v Prekmurju je postalo tišje. Po cestah je manj kolesarjev, po njivah dela manj ljudi kakor lani. Nebo je oblačno, ne more se zjasniti. (...) Malo ljudi hodi po njivah in še to so napol otroci ali starčki. Vse, kar je mladega in zdravega odhaja. Vsak dan odhajajo novi transporti. Tisti, ki so še ostali, se odpravljajo, da odidejo jutri, pojutrišnjem. Priključili se bodo armadi nemških tovarniških delavcev, povečali bodo vrste madžarskih sezoncev na grofovskih marofih. (...) Preko 3000 ljudi je odšlo v zadnjih dneh iz vseh vasi Prekmurja. Pogodbe, ki so jih sklenili z nemškimi delodajalci, jim določajo deseturni delavni dan, ženskam od 18 do 25 pf. na uro, moškim 25 do 36 pf. Njihova službena mesta so skoraj vsa v severni Nemčiji. Tisti pa, ki gredo na madžarske marofe, delajo od zore do mraka, za 12 do 16 pöngyjev na mesec (120 do 160 din), poleg tega dobijo meter žita, prosta stanovanja in hrano."¹⁹

Kako je vplivala okupacija na gospodarstvo, je govoril članek *Življenje v Prekmurju*: "Nove razmere so prinesle tudi nekaj gospodarskih pretresljajev. Tako bo najbrže moralo likvidirati Benkovo podjetje, ki bi brez zaledja težko shajalo, prav tako pa bodo morali prenehati z delom v tovarnah perila, kjer je bilo zaposlenih lepo število deklet iz murskosoboške okolice.

¹⁴ Jutro, 17. 5. 1941, št. 117; Ko cveto v Prekmurju akacije...

¹⁵ Jutro, 29. 5. 1941, št. 126; Življenje v Prekmurju.

¹⁶ Jutro, 17. 5. 1941, št. 117; Ko cveto v Prekmurju akacije...

¹⁷ Jutro, 23. 6. 1941, št. 145; Življenje v Murski Soboti in Prekmurju.

¹⁸ Jutro, 29. 5. 1941, št. 126; Življenje v Prekmurju.

¹⁹ Prav tam.

*Velika zaskrbljenost vlada med ljudmi, ki imajo agrarno zemljo. Govori se, da bodo morali tisti, ki nimajo izplačane in prepisane agrarne zemlje, odstopiti to zemljo njihovim predvojnim lastnikom. Prav tako vlada zaskrbljenost med primorskimi kolonisti, ki bodo najbrže morali zapustiti svoje hiše in polja in se izseliti iz Prekmurja. Prizadeti so tudi murski mlini, ki so mleli večji del za štajerske prebivalce, zdaj pa je ves promet med obema pokrajinama prekinjen."*²⁰

Spremembe so bile vidne tudi na športnem področju, zlasti pri še danes zelo priljubljenem nogometu. O tem je Jutro 9. junija 1941 pisalo: *"Zelo živahna je zdaj nogometna sezona v Murski Soboti. Vsako nedeljo je ob veliki udeležbi občinstva tekma med Muro in kakim sosednjim klubom. Otvoritvena tekma je bila med Muro in vojaško reprezentanco, ki jo je Mura izgubila 3:4. Ob tej priliki je bilo izrečenih mnogo govorov, nogometiški pa so položili prisegi. Proti reprezentanci Körmenda so enkrat zmagali, drugič pa izgubili, proti Szombathelyju pa so obakrat izgubili in sicer doma 3:7, v Szombathelyju pa 2:6."*²¹

VI.

Eno najpomembnejših področij, ki je z madžarsko okupacijo doživelo najbolj korenite spremembe, je bilo šolstvo. Zato so temu vprašanju v ljubljanskem časopisu tudi posvečali sorazmerno veliko pozornost. V članku *Prekmurje pod madžarsko oblastjo* je Slovenec 2. maja 1941 zapisal: *"Na gimnaziji je bilo zaključeno šolsko leto in učenci so prejeli šolska spričevala. Vsi lokalni činitelji so prepričani, da bo gimnazija ostala še naprej. Otroški vrtec je začel z delovanjem."* Jutro pa je na primer povzelo mnenje madžarskega tiska o pomenu in vlogi soboške gimnazije v bodočnosti: *"Madžarski list, ki je kmalu po okupaciji pisal o razmerah v Prekmurju in Soboti, je izjavil, da si Sobote ni mogoče zamišljati brez gimnazije. Upati je torej, da bo gimnazija ostala, vendar list predlaga, naj bi se madžarska literatura in zgodovina poučevali v madžarskem, vsi ostali predmeti pa v prekmurski slovenščini."*²²

Ta napoved se je tudi uresničila in v članku *Kako je danes v Murski Soboti* je pisalo: *"V šolah se je spet pričel pouk. Za učitelje so bili sprejeti samo v Prekmurju rojeni domačini, ki znajo tudi madžarski jezik. Pouk je omejen samo na nekatere praktične plati, kakor pač zahteva novi položaj. Učenci se uče pesmi in molitvic v madžarskem jeziku."*

Na gimnaziji ni pouka in bodo priznana spričevala, ki so bila izdana ob zaključku leta dne 9. aprila. Pač pa bo za osmošolce matura, ki jo bodo lahko delali v madžarskem ali pa v slovenskem jeziku in sicer iz matematike, nemščine ali francoščine in iz madžarske zgodovine in zemljepisa. Spraševali bodo novi profesorji, ki so že z 31. majem začeli pripravljati kandidate na izpit, in sicer matematiko prof. Pal Nemeth, ki je dozdej poučeval v Varaždinu, nemščino in zgodovino ter zemljepis pa evangeličanski kaplan g. Aladar Darvaš. K pripravljalnemu tečaju se je javilo okrog 30 maturantov. Tečaj je v učilnici trgovskega doma, matura pa bo v času med 15. in 30. junijem."

²⁰ Prav tam.

²¹ Jutro, 9. 6. 1941, št. 134; *Kako je danes v Murski Soboti*.

²² Jutro, 17. 5. 1941, št. 117; *Ko cveto v Prekmurju akacije...*

*Te dni je bilo tudi vpisovanje v prihodnje šolsko leto z namenom, da se dožene točno število učencev in se izberejo novi prostori za gimnazijo. Nekateri namreč predlagajo, naj bi bila gimnazija prihodnje leto v novem poslopju osnovne šole, ki se zdaj gradi. V prvi razred se je vpisalo samo 51 učencev, v drugega pa 80. Šolnina znaša na leto 1000 din."*²³

Bolj natančno pa je o številu vpisanih poročalo Jutro čez 14 dni v članku *Življenje v Murski soboti in Prekmurju*: "V začetku junija je bilo vpisovanje za prihodnje šolsko leto. Skupno se je vpisalo 498 učencev, in sicer v prvi razred 68, v drugi 93, v tretji 102, v četrti 76, v peti 52, v šesti 42, v sedmi 35, v osmi pa 30 učencev. Pri naknadnem vpisovanju se je vpisalo še nekaj novih, tako da bo zavod štel nad 500 učencev, 13 oddelkov in bo potreboval 21 do 22 učnih moči."²⁴

Precej ugodno možnost v tedanjih razmerah pa so madžarske okupacijske oblasti ponudile prekmurkim študentom, ki so dotlej v večini študirali v Ljubljani: "Dijakom z univerze so madžarske oblasti ponudile štipendije in jim priznale vse dosedanje izpite. Študije bodo lahko nadaljevali deloma v Budimpešti, deloma v Segedinu."²⁵

VII.

Tesno povezano s problemom šolstva in predvsem učiteljev in profesorjev pa je bilo celotno vprašanje tiste slovenske inteligence, ki se je naselila v Prekmurju po letu 1919. Tem t.i. prišlekom je madžarska okupacijska oblast vseskozi posvečala pozornost. Že prve dni, kot poroča Slovenec v članku *Prekmurje pod madžarsko oblastjo*, so: "G. ban. svetnika in župnika Klekla že takoj prve dni aretirali zaradi nekkih govoric. Zdaj so ga Madžari odpeljali v Sombathely, kjer na intervencijo dekana g. Krantza uživa custodio honesto, dokler se zadeva ne pojasni. To je bila edina aretacija v Prekmurju. Drugače gre vse v lepem miru in obzirnosti."²⁶ Te vesti vendarle niso povsem ustrezale dejstvom, posebej še, glede t.i. prišlekov, med njimi so bili v glavnem izobraženci, ter primorskih kolonistov. Tako je Jutro pisalo: "Vsi uradniki, tudi domači, so ostali brez služb. Na pošti, na občini, povsod so madžarske oblasti zaposlile madžarsko uradništvo (...) Vsi župani in občinski tajniki bodo odstavljani in vojaške oblasti so postavile nove župane."²⁷ Zaradi takega postopanja se je del slovenskega izobraženstva bil prisiljen izseliti.²⁸

O izseljevanju slovenskih izobražencev iz Prekmurja v Ljubljansko pokrajino je posredno govoril že članek *Od Maribora do Ljutomera* objavljen v Jutru, 25. aprila 1941: "Postaja na Pragerskem je polna ljudi. Zdi se, da je vsa prekmurska inteligenca tu."²⁹ Bolj neposredno pa je bilo poročilo iz srede junija 1941: "Že takoj v začetku so vodstva vseh uradov prevzeli novi madžarski uradniki, v službi pa jih je ostalo tudi nekaj, ki so prišli sem po vojni in so se v Prekmurju poročili z domačinkami. Pravijo, da bo te sprejela v službo tudi civilna oblast, ki pride menda že sredi julija. Sicer se je mnogo uradnikov že izselilo iz Prekmurja, vendar pa jih je ostalo še precej, ker so

²³ Jutro, 9. 6. 1941, št. 134; Kako je danes v Murski Soboti.

²⁴ Jutro, 23. 6. 1941, št. 145; Življenje v Murski Soboti in Prekmurju.

²⁵ Jutro, 29. 5. 1941, št. 126; Življenje v Prekmurju.

²⁶ Slovenec, 2. 5. 1941, št. 102; Prekmurje pod madžarsko oblastjo.

²⁷ Jutro, 29. 5. 1941, št. 126; Življenje v Prekmurju.

²⁸ Podrobneje glej Bojan Godeša: *Kdor ni z nami, je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*. Ljubljana 1995, str. 108-117.

²⁹ Jutro, 25. 4. 1941, št. 98; Od Maribora do Ljutomera.

selitvene prilike dokaj neugodne. Na razpolago sta samo dva tovorna avtomobila, ki sta skoraj stalno v obratu, dokler seveda ne izrabita dovoljene količine bencina. Selitev z enim tovornim avtomobilom v Ljubljano stane okrog 6000 din.

Madžarske oblasti zelo taktno postopajo s takozvanimi 'prišleki' to je tistimi, ki so se po letu 1919 naselili v Prekmurju. Po spisku, ki je bil sestavljen prejšnji mesec, jih je samo v Murski Soboti nad 900. Zaradi sumnje in z izgovorom, da se nekateri zbirajo k političnim razgovorom v zasebna stanovanja in skušajo širiti nerazpokoženje proti obstoječemu redu, je bilo 29 ljudi, predvsem vsi odvetniki in sodniki, postavljenih pod policijsko nadzorstvo s tem, da ne smejo od desetih zvečer do 7. zjutraj zapustiti stanovanja in se morajo vsak dan ob 10. javiti na glavarstvu. Vendar pa je tudi izvajanje tega nadzorstva s strani oblasti zelo taktno in obzirno."³⁰

VIII.

Od slovenskih krajev so po številu prispevkov v ljubljanskem legalnem časopisju prednjačile novice s Spodnje Štajerske, Gorenjske in Goriške pokrajine, medtem ko so bile razmere v Prekmurju, od Ljubljane najbolj oddaljeni slovenski pokrajini, prikazane le v redkih člankih. Toda kljub njihovi relativni maloštevilnosti so bile prekmurske razmere opisane precej natančno in iz različnih zornih kotov. To velja predvsem za prve mesece okupacije, medtem ko se kasneje vesti iz Prekmurja le še izjemoma pojavljajo na straneh ljubljanskega časopisja.³¹ V celoti gledano časopisni članki kot vir bolj dopolnjujejo podobo o prekmurskih razmerah po okupaciji, kot pa da bi bistveno spreminjali naše dosedanje vedenje.

Bojan Godeša

DIE VERHÄLTNISSE IN PREKMURJE IN DEN ERSTEN MONATEN NACH DER UNGARISCHEN
BESETZUNG IN DEN BERICHTEN LEGALER TAGESZEITUNGEN IN
LJUBLJANA

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die slowenische Vorkriegspressen in der Provinz Ljubljana (Laibach) war der einzige Bereich, wo sich Slowenentum seit der Okkupation und bis zur Kapitulation Italiens öffentlich manifestieren durfte. Von wenigen Ausnahmen abgesehen wurde sie nicht verboten, bzw. aufgelöst. Trotz italienischer Aufsicht (es gab sogar eine Zensurbehörde) brachten die Ljubljanaer Zeitungen eine Reihe von Nachrichten aus dem Leben slowenischer Ortschaften außerhalb der Provinz Ljubljana. So brachten die Zeitungen auch Berichte über die Verhältnisse in den am weitesten entfernten slowenischen Land Prekmurje. Trotz relativ geringer Zahl Slowenen wurden die Verhältnisse ziemlich genau, und aus verschiedenen Gesichtspunkten heraus beschrieben. Das gilt vor allem für die ersten Monaten der Okkupation; später gab es auf den Seiten Ljubljanaer Zeitungen nur ausnahmsweise Berichte aus diesem Land. In verschiedenen Artikeln konnte man Nachrichten über die deutsche Besetzung von Prekmurje lesen, weiter über die Ankunft ungarischer Besetzer und ihren Maßnahmen auf dem politischen, militärischen, administrativ-territorialen, wirtschaftlichen, sozialen, kulturellen und sportlichen Gebiet, usw.. Generel gesehen geht es bei den Zeitungsartikeln vielmehr über die

³⁰ Jutro, 23. 6. 1941, št. 145; Življenje v Murski Soboti in Prekmurju.

³¹ Tako je bil npr. objavljen v Jutru 18. 12. 1941, št. 295, članek *Priključitev Bačke, Baranje, Prekmurja in Medjimurja k Madžarski*; podobno na primer tudi ob izidu katoliškega v prekmurskem narečju in v madžarskem pravopisu napisanega Kalendarja Srca Jezusovega zapisa v Slovincu, 15. 2. 1943 z naslovom Slovenska knjiga v ogrski Slovenski krajini in v Slovenskem domu, 27. 2. 1943 *Nasa knizsevnost med Murov i Rabov*.

Ergänzung des Bildes über die Verhältnisse in Prekmurje nach der Okkupation, als über eine wesentliche Veränderung unserer bisherigen Kenntnisse darüber.